

Élesztőgyártól a levéltárig — A Schneider-palota története

Szekér Nóra

Állambiztonsági Szolgáltatások Történeti Levéltára, Tudományos Főosztály,
Tudományos és Közművelődési Kapcsolatok Osztálya — tudományos kutató

Az Eötvös utca 7. szám alatti Schneider-palota jelenleg az Állambiztonsági Szolgáltatások Történeti Levéltárának ad otthont, amelynek fő feladata az 1945 és 1990 között működő politikai rendőrség különböző szervei által keletkeztetett iratanyagok őrzése és a kutatás számára hozzáférhetővé tétele, valamint ez a levéltár biztosítja az állampolgárok számára az információs önrendelkezési jog gyakorlását, vagyis megteremti annak a lehetőségét, hogy az érintettek a volt állambiztonsági szervek róluk készült dokumentumaiba betekintsenek.

Az épület azonban nem csak közvetetten, az iratok őrzésén keresztül került kapcsolatba a politikai rendőrséggel, hanem sokkal közvetlenebb formában is, a háború után ugyanis a Politikai Rendészeti Osztály rövid ideig itt is működött. A ház története ennél jóval régebbi időkre, a boldog békeidők világáig visszanyúlik. A terézvárosi bérpalotára az építési engedélyt 1878-ban adták ki, és 146 éves múltja a dualizmus korszakától kezdve izgalmas képet ad Magyarország történelméről és társadalmi életéről. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy e történetnek számos bizonytalan pontja van. Vadas Ferenc építészettörténész fogalmazta meg e bérpalotával kapcsolatban: „...a kutatás a szokásosnál több nehézséggel jár. A házat nemcsak az építészettörténet figyelme kerülte el, hanem a kortársak érdeklődése is.”¹ Az épület leírását és a tervrajzokat a teljes tervsorozattal együtt az építész Bobula János az *Allgemeine Bauzeitung*-ban publikálta az átadást követő évben, 1881-ben.² Innen ismerhető a ház első, eredeti állapota. A későbbi átalakításokról, adásvételekről azonban nem áll rendelkezésünkre forrás. Az építkezések lázában égő városban százával adták át az izgalmasabbnál izgalmasabb épületeket, így a hazai szakfolyóiratok a bőség zavarával küzdve e házról sem kritikát, sem részletes leírást, tervet, fényképet nem közöltek, ahogy jellemzően az Eötvös utca többi házáról sem.³ „A legfájóbb hiány a tervtári anyag elkallódása”⁴ — fogalmazott Vadas. Az épület — ahogy azt később látni fogjuk — 1938-ban a belügyminisztérium kezelésébe került. A háború után az ilyen ingatlanok dokumentációit gyakran kiemelték a Tervtári iratok közül és a Belügyminisztérium Központi Irattárába kerültek, ahonnan az 1950-es évek előttről származó iratok nagy

¹ VADAS 2004: 339.

² Palais des Herrn W. Schneider in Budapest. *Allgemeine Bauzeitung*, 1881/48. szám, 29–30. Lásd VADAS 2004: 339.

³ VADAS 2004: 339.

⁴ VADAS 2004: 340.

része elveszett. Feltehetőleg ez történt az Eötvös utca 7. épületének anyagaival is, a Tervtárban ugyanis csak az 1960-as évek tervanyaga, illetve korábbiak másolata maradt meg. Így az épület-történeti rekonstrukció főként visszaemlékezésekre, levéltári anyagokra, sajtóhírekre épül.⁵

Terézváros

1751. augusztus 4-én Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc császár meglátogatta Pest-Budát. várostörténeti emlékezet ezzel a látogatással hozza összefüggésbe Terézváros születésnapját.⁶ A legenda szerint a 18. század elején még Pest szabad királyi város felső külvárosát, ahol „tetszetős gyümölcsösök, szőlők és bennük itt-ott présházak találtak”, 1777. november 4-én, a királyi pár látogatásának emlékére nevezték el Terézvárosnak. A városrész 18–19. század fordulóján rohamosan fejlődésnek indult, lélekszáma 1806-ban már a belvároséval vetekedett, és egyre fontosabb kereskedelmi centrummá nőtt. 1733-ban 11 házat tartottak nyilván, a század közepén már 251-et, a századfordulón több mint 500-at.⁸

„A víz nőttön nő, a kétségbe esést, az ínséget, s a veszély egyes iszonyait, leírni lehetetlen. Láttam embereket, kikben vesztett vagyonaikat siratták, láttam gyermeke vesztett jajgató anyákat. [...] Láttam egy vízből húzott asszonyt, félig halva, s több gyermeket ilyen állapotban. [...] Wesselényi 23 ladikon jár segítségül, s vízbe gázolva hurczolja ki a fulladozókat. [...] Hát a külső városok vízöntötte düledező apró házai közt milly szív repesztő jelenések lehetnek! A jelenet borzadalmát növeli a borult ég, sűrű havazás homálya, szóval leírhatatlan a hatalmas elem ereje” — jegyezte fel megrázó élményeit Tanárky Gedeon¹⁰, a nagy dunai árvíz egyik szemtanúja 1838. március 14-i naplóbejegyzésében. A jeges ár 13-án késő este Vácnál törte át a homokból és trágyából emelt ideiglenes gátat, és minden akadály nélkül öntötte el Pest-Budát. A napokig hömpölygő szennyes hordalék hatalmas pusztítást okozott a védtelenné váló városban, különösen az alacsonyabb fekvésű külső kerületekben, Teréz-, Ferenc- és Józsefvárosban, ahol szinte minden ház elpusztult.¹¹ A természeti csapás a rombolás mellett azonban a modern kerületek születésének kezdetét is jelentette. Az újjáépítés ugyanis már tudatos várostervezési elvek alapján zajlott, ennek során fejlődött például a Terézváros fő ütőere, a Király utca is dűlőútból főutcává impozáns épületekkel, forgalmas piacterekkel. A városrész fejlődésének legdinamikusabb szakasza 1873-mal, Pest—Buda—Óbuda egyesítésével vette kezdetét. Budapest világvárossá érésével a „vidékiek” Terézváros is, amely az egyesítést követően a VI. kerület számozást kapta, új formát öltött. Az átalakulás fő motorja pedig az Andrássy út kialakítása volt.

⁵ Az épület történetének megírásában fontos segítséget jelentett Papp István: *Eötvös utca 7.* című kiadatlan kézírata. A kézirat a szerző birtokában.

⁶ Terézváros történetéhez lásd: VARSÁNYI 1999; JÁVOR—LOTHINGER (szerk.) 1996.

⁷ Az 1730-as leírást idézi: SEBŐKNÉ 2007: 136.

⁸ VARSÁNYI 1999: 13.

⁹ LOSONCZY TÓTH 2021: 43–44.

¹⁰ Tanárky Gedeon (Nagykőrös, 1815 — Budapest, 1887) az árvíz idején Somssich Pongrácz királyi személynök joggyakornoka. Részletesen lásd LOSONCZY TÓTH 2021: 36–48.

¹¹ LOSONCZY TÓTH 2021: 43.

Terézváros központi útja, a Király utca, a század közepére már nem volt elegendő a megnövekedett forgalom kiszolgálására. „A XVIII. század embere, aki még csak a Belvárosra szorító Pest forgalmát ismerte, elbámult volna azon a nagyarányú forgalmon, amelyet a Király- és Híd-utcákból és a hajóhídból összeállított ez a mai fogalmaink szerint is monumentális útvonal bonyolított le. [...] Egy ötletes író találóan állapította meg, hogy a 7596 lakosú Király utcának több lakosa van, mint az egész Lichtenstein fejedelemségnek”¹² — olvasható az *Ujság* 1928. május 27-i száma várostörténeti cikkében. A problémák orvoslására kezdeményezte gróf Andrássy Gyula miniszterelnök az európai utazásai során látott várostervezési rekonstrukciók és ezek részeként kialakított bulvárok mintájára egy új sugárút építésének tervét. Az útvonalat 1871-ben tűzték ki, és ennek részeként a környék utcáit is fejleszteni kezdték. Így szélesítették ki és hosszabbították meg déli irányba a tervezett sugárúttal merőleges Szeg utcát, mely 1872-ben az egy évvel korábban elhunyt neves író és politikus után az Eötvös József nevet kapta.

„1876 nyarára elkészült a járda és a kociút. Erre azután — Szent István napján — hivatalosan meg is nyitották az új útvonalat, amelyhez azonban még a házak többnyire hiányoztak. [...] Az 1882-ben megejtett utólagos kalkuláció bizony nem igazolta az első számítás optimizmusát: a Sugár-út összesen 9.810.607 forintba került. Polgári felfogás szerint, amely épületeket is kivon az út mellé, csak 1884-ben, amikor már az Operaház is elkészült, lehetett kimondani először a nagy szót, hogy az út készen van”¹³ — írja az *Ujság* fentebb is idézett várostörténeti elemzése.

A sugárút építésével párhuzamosan megkezdődött a telkek felparcellázása, eladása és a paloták építése. Jelen tanulmány fókuszában álló Eötvös utcai ingatlan a 18. században egy közel 17 ezer négyszögöles telekkomplexum része volt, amely 1755-től a piarista rend tulajdonában állt, és a Király utcától a mai Liszt Ferenc térig ért.¹⁴ A parcellázására 1869-ben került sor. A parcellák jelentős részét a terézvárosi vasöntödét működtető Oetl-testvérek vásárolták meg öntödéjük bővítésére, valamint családi palota építésére (az Eötvös utca 22. szám alatti családi házukat 1890-ben adták át).¹⁵ Gyártelepük fejlesztésére azonban tőkére volt szükségük, ezért a telkek egy részét értékesítették. Így vásárolta meg 1872. szeptember 5-én a vasöntésben ugyancsak járatos Pozdech József (1811–1878) harangöntő azt a telket, ahova az Eötvös utca 7. szám alatti palota felépül majd.¹⁶ Az Oetl testvérek sokat profitáltak a sugárút építése okán emelkedő telekárakból, a 259 négyszögöltre szabályozott ingatlant 1869-ben 3726 osztrák értékű forintért vásárolták, három évvel később 12 432 forintért értékesítették. De ők nemcsak nyertesei, kárvallottjai is voltak az Andrássy úti építkezésnek. Gyártelepük — az Oetl-féle Kasszagyar, Vas- és Fémöntöde Rt., a mai Csengery—Andrássy—Aradi utca határolta tömbben működött, méghozzá komoly kapacitással: az 1871-es évben 6 ezer páncélszekrényt gyártott, 16–17 ezer mázsa vasat dolgozott fel — beleesett a tervezett sugárút vonalába, így 1871-ben az üzemet, még ha kártérítés fejében is, de le kellett bontani.¹⁷

¹² Terézváros. *Ujság*, 1928. május 27., 33.

¹³ Terézváros. *Ujság*, 1928. május 27., 33–34.

¹⁴ VADAS 2004: 342.

¹⁵ BENCZE 2002: 3–8.

¹⁶ VADAS 2004: 342.

¹⁷ BENCZE 2002: 8.

A tulajdonosok és az építész

A szlovák származású Pozdech József a korabeli polgári világ befolyásos és gazdag köreiből tartozott. Számos új öntési eljárás fűződik a nevéhez, harangjaival a párizsi és chicagói világkiállításon aranyérmeket nyert, és ő készítette az egyik leghíresebb magyar harang, a debreceni Nagytemplom Rákóczi-harang díszes szerkezetét. Világhíres műhelyét a Terézvárosban, a mai Liszt Ferenc tér környékén működtette. Házasságából hat leány született, akik mind a korabeli kulturális és gazdasági élet egy-egy jeles személyiségéhez mentek férjhez. Pozdech az Eötvös utcai telket abból a célból vásárolta, hogy gyermekei számára társadalmi presztízst biztosító palotát építtessen, ezért építész vejét, Bobula Jánost bízta meg azzal, hogy a saját és sógornői családjának egy közös otthonot tervezzen. A munkát Bobula el is kezdte, azonban az após 1878. június 22-én meghalt. „Pozdech József, országosan ismert fővárosi harangöntő, ki a harangok fölszerelésére új módszert talált ki, s erre külföldről is kapott sok megbízatást, elhunyt 68 éves korában. A derék iparos a magyar ipar körül kifejtett érdemeiért két ízben nyert ő felségétől érdemkeresztet”¹⁸ — tudatta a halálhírt a *Vasárnapi Újság*.

A családfő halála után leányai úgy döntöttek, hogy nem egy közös palotában képzelik el az otthonukat, így a telket eladták Schneider Vencel (1821–1893) pilseni születésű élesztőkereskedőnek, aki egyben Bobula tervét is megvásárolta, és megbízta, hogy a kivitelezést már az ő igényei szerint véglegesítse. Az 1880-ban átadott épület így kapta első tulajdonosáról a ma is használatos Schneider-palota nevet.¹⁹ Schneider Vencel személyéről meglehetősen kevés információ áll rendelkezésre. Nem tudni, hogy szülőhelyéről, Pilsenből mikor és milyen körülmények között került Magyarországra, a Budapest Kereskedelmi és Váltótörvényszékhez írt cégbejegyzési kérvény szerint 40 éven át foglalkozott élesztőkivitellel és kisipari gyártással. Az épület ornamentikájából arra következtethetünk, hogy miként maga az építész Bobula, az építtető Schneider Vencel is tagja volt a századfordulón virágkorát élő szabadkőművesegységnek. (A bejárat, illetve a szélső ablak fölött az S és W monogram betűi között feltűnik a páholyok jelképe, a körző.) Családot későn alapított, 72 évesen érte a halál, négy kiskorú fiút hagyott hátra, és felesége 42 évesen jutott özvegységre.²⁰ „Pályafutása sem kiugrón látványos, sem feltűnő nem volt, de elég sikeres ahhoz, hogy reprezentációs igényeknek is megfelelő, palotaszerű lakóházat építhessen családjának”²¹ — írta róla Vadas Ferenc, az Eötvös utca 7. krónikása.

Bobula János azonban, akít a *Magyar Salon* 1888-ban a kilenc legjelentősebb fővárosi építész közé sorolt, annál ismertebb személyisége volt a korának, tervezőként és közéleti szereplőként egyaránt. 1844-ben született Liptóújváron, szlovák család gyermekeként. Csizmadia édesapja nagy hangsúlyt fektetett tehetséges fia taníttatására, és azzal a szándékkal, hogy építész váljon belőle, beíratta a komáromi gimnáziumba. Néhány kőművessegéd-év után Pestre érkezett, és 1863-ban beiratkozott a műegyetemre, mindeközben a szlovák szellemi élet fontos tagjává vált. Szlovák nyelvű diáklapot szerkesztett, amely köré a Pesten élő szlovák fiatalok szerveződtek, alapítója volt az *Új Szlovák Iskola* nevű csoportosulásnak, a belőle születő *Szlovák Kiegyezési Pártnak* pedig vezetője; a szlovák sajtóorgánumokban rendszeresen jelentette

¹⁸ Halálozások. *Vasárnapi Újság*, 1878. június 23., 417.

¹⁹ PETRO 2009b: 50–53.

²⁰ VADAS 2004: 343.

²¹ VADAS 2004: 343.

meg írásait közéleti kérdésekről, a nemzetiségi politikáról, népjóléti kérdésekről. Ez a közéleti szerepvállalás egész életét átszötte, írt, fordított, szerkesztett, nyomdát és kiadót alapított. Sőt, a politikai életben is szerepet vállalt, kezdetben helyi szinten, létrehozta a *Terézvárosi Klubot*, tagja lett Terézváros, majd Budapest képviselő-testületének, 1892-ben pedig egy ciklus erejéig a kormánypárt színeiben országgyűlési képviselővé is megválasztották. A nemzetiségi politikusok azon csoportjához tartozott, akik a magyar politikával való együttműködésben látták a nemzetiségi érdekérvényesítés sikerének a lehetőségét. Liberális eszmei alapokra helyezkedve azt hangsúlyozta, hogy meg kell teremteni a megbékélésen és az egyenrangúságon alapuló szlovák—magyar együttélést. Bobula rendszeresen felszólalt a pánszlávizmus ellen, és azt szerette volna, ha a magyarországi szlovákság fontos szerepet kap egy egységes, gazdaságilag fejlett ország építésében.²² E szellemben alapította 1868-ban a heti három-négy alkalommal megjelenő *Slovenské Noviny* című lapot, melynek indulását Kossuth Lajos Turinból küldött levelében így köszöntötte: „»Szlovenszké Noviny« programjában az ország földterületi épségének s politikai egységének elvül felállítását s a demokrácia irányának bevallását örömmel üdvözlöm, s óhajtom, hogy az Ön vállalata a nemzetiségi viszály minden irányban kielégítő kiegyenlítésének hatályos tényezőjévé váljék.”²³ Kiadójának részvényesei között pedig olyan személyeket találunk mint Deák Ferenc vagy gróf Andrássy Gyula.

Nézeteiért régi hívei közül sokan a szlovák érdekelésével vádolták, mondván: még ha a nemzeti jogegyenlőség elvét hangsúlyozza is lapja hasábjain, fiatalkori eszményét, az autonómia gondolatát feladta, és ezzel a magyarországi szlovákságot az asszimiláció irányába tereli. Bobula az idő előrehaladtával a dualizmus kori nemzetiségi politikából egyre inkább kiábrándult, majd 1875-ben a három szlovák gimnázium bezárása jelentette számára azt a végleges fordulópontot, mikortól már nem látta járható útnak a magyar politikával való együttműködést.²⁴ Ugyanakkor szimbolikusnak is tekinthető, hogy mára Bobulát úgy a szlovák mint a magyar építészettörténet saját építésének vallja.

Bobula neve elsősorban nem közéleti szerepvállalása folytán maradt meg az emlékezetben, sokkal inkább építési munkássága révén. Személye szorosan összefonódott a modern Budapest épülésével. Szerepet játszott az Andrássy út kiépítésében, ahol a legjelentősebb alkotása a 62. szám alatt álló Bobula-palota, melyet saját otthonaként épített, és a 68. szám alatti Zichy-palota. Ő tervezte és építtette a Barcsay utcai Madách Gimnáziumot, a Trefort Ágoston Gyakorlóiskolát, az Üllői úti Sebészeti Klinika épületét. Több tucat, zömében ma is álló budapesti bérház kivitelezője és tervezője. Ő irányította a kispesti téglagyári munkáskolónia és a nyolcadik kerületi Tisztviselőtelep építését, sőt komoly anyagi áldozatokat vállalt a megvalósításukért. Az 1885. évi országos általános kiállítás szervezéséért és tervező munkájáért megkapta a királytól „Ferenc József-rend lovagkeresztje” kitüntetést, mely feladatot két éven keresztül minden fizetség nélkül vállalta. Élete utolsó éveiben építésvezetőként dolgozott az Országház építkezésén, majd 1894-ben a főrendiház palotagondnokává nevezték ki. 1903-ban, az építkezés végleges lezárulta előtt egy évvel, a Parlamentben halálos szívroham érte. „A mai szabad törekvések harcosai, az új renaissance-folyamat hívói, a magyar stílus zászlóvivői talán

²² GYIVICSÁN 1998: 51.

²³ Bobula János. *Gazdasági Mérnök*, 1887. január 16., 22.

²⁴ PETRO 2009a: 10–17.

ezt mondhatják rá: a tegnap embere volt”²⁵ — olvasható nekrológiájában, utalva arra, hogy Bobula nem volt korszakalkotó építész. A reneszánsz és klasszicista építészeti stíluselemeiből alkotta meg épületeit, és olykor igen szenvedélyes hangon kelt ki az általa alapított és szerkesztett *Építészeti Szemle* hasábjain az olyan modern irányzatok ellen, mint a szecesszió. A klasszicizáló stílusban készült terveiben azonban képes volt harmonikus egységet létrehozni.²⁶

Ezt tükrözi az Eötvös utca 7. épülete is. Az utcai homlokzat, igazodva a sugárút domináns arculatához, az itáliai cinquecento palotaépítését adaptáló neoreneszánsz architektúra.²⁷ Bobula az Andrassy út egyik építményét, a Láng Adolf által tervezett régi Múcsarnokot vette alapul terveikhez, és annak egy leegyszerűsített mását alkotta meg.²⁸ Az 1880. július 2-án kiadott lakhatási engedély szerint az egyemeletes bérpalotában a földszinten 9 szoba, 2 előszoba, 3 konyha, 1 éléskamra, 2 fürdőszoba, valamint egy szobából és konyhából álló házmesterlakás található, az emeleten pedig 11 szoba, 3 előszoba, 1 konyha, 1 kamra és 1 fürdőszoba. Az engedély a földszintes istállóra és kocsiszínre is vonatkozott.²⁹ Schneider Vencel feltehetőleg az első emeletet saját lakásaként és irodájaként használta, míg a földszinten, az udvari szárnyon lévő lakásokat a korabeli budapesti szokásoknak megfelelően bérbe adta. Az épület, bár kívülről palota benyomását keltette, belülről polgári ház jelleget öltött. Igazi palotává csak a századfordulón, több tulajdonosváltás és átalakítás után válik.

Schneider Vencel halálát követően, 1894-ben Popper István mérnök-üzletember vásárolta meg a házat, amelynek tizennyolc évig volt a tulajdonosa. Személyével a századforduló Budapestjének újabb fontos szereplője kapcsolódott össze a Eötvös utcai bérpalota történetével, ő ugyanis a dualizmus kori magyar ipar fejlődésének egyik kiemelkedő szereplője. Popper történelmi évben, 1848-ban született jómódú, zsidó polgári családban. A barát, dr. Deutsch Ernő főorvos így fogalmaz megemlékezésében: „...az emberek magukon hordják azon időpont jellegét, amelyben születtek. Popper István 1848-ban született és az egész életén visszatükröződő tettvágy, munkakészség és alkotókedv a forradalmi idők jellegét tükrözik vissza.”³⁰ A mérnöki oklevelet a zürichi egyetemen szerezte meg, majd visszatért Magyarországra, és számos területen vállalt szervező, finanszírozó és mérnöki munkát. Részt vett a Tisza, majd a Duna és mellékfolyói szabályozásában. Bekapcsolódott a magyar vasútépítés munkálataiba, több helyi érdekű vasútvonal megépítése fűződik a nevéhez, mint például a Maros—Tordai körvasút, a kükküllői vagy a Kaposvár—Szigetvár helyi érdekű vonalak. Az Aszód—Balassagyarmat—Lonsonc közötti 112 kilométeres vonal építésének jogát és a terveket például 1894-ben vásárolta meg, 300 000 forint építési kauciót fizetve az állampénztárba. Az építkezéshez kapcsolódó első kapavágás 1895. július 29-én történt meg Balassagyarmaton, az ünnepélyes átadót pedig egy rövid esztendő múlva tartották 1896. szeptember 11–12-én, az építőbizottság különvonatának bejárásával. „És nem volt csekélység, amit egy év alatt elvégeztek, ha elmondom Önöknek, hogy a 3.886.400 forint tőkével épített pályához 1.300.000 köbméter föld mozgósítása volt

²⁵ D. I. 1904: 32.

²⁶ WLACHOVSKY 2009: 26–34.

²⁷ VADAS 2004: 349.

²⁸ VADAS 2004: 350.

²⁹ VADAS 2004: 346.

³⁰ Dr. Deutsch Ernő főorvos: Popper István kormányfőtanácsos. *Egyenlőség*, 1933. december 16., 18.

szükséges. [...] Mozsárágyúik durrogása és cigányzene mellett érkezett Szécsénybe a [bizottságot vivő különvonat], hol ezernyi éljen fogadta.”³¹ — írta a *Nógrád-Honti Ellenzék* című lap.

Az első aszfaltozott utak építése ugyancsak Popper nevéhez fűződik. Magyarországon az 1800-as évek közepén az úgynevezett pormentes burkolatok ismeretlenek voltak, holott Nyugat-Európában és Amerikában már folytak az aszfaltútépítések. Ennek alapanyagát, a bitument azonban nem bányásztak az országban, a külföldi behozatal pedig irreálisan magasá tette volna a költségeket. A matematikus és természettudós Kovács Mihály az 1850-es évek legvégén Bihar megyében bitumenlelőhelyre bukkant (arra lett figyelmes, hogy néhány Bihar megyei községben a házak falát ezzel a fekete anyaggal szigetelték, így talált rá a lelőhelyre). Összefogott idősebb Popper Istvánnal, aki a szükséges anyagi háttérrel biztosítani tudta, és 1863-ban közösen nagyüzemi termelésre kialakított bányát nyitottak. Ifjabb Popper, Zürichből hazatérve bekapcsolódott apja vállalkozásába, tanult mérnökként a bánya működtetésének átfogó átalakításába kezdett, a környéken próbafúrásokat végeztetett, és számos fejlesztést hajtott végre, többek között drótkötélpályát építtetett a kitermelt bitumen szállítására, így a lelőhely méreteit és a termelés kapacitását megsokszorozták. Mindemellett nyugat-európai tanulmányúton elsajátította az aszfaltutak építésének tudományát, és a Wiener Bank bevonásával 1868-ban megalapította a Hazai Aszfaltipar Részvénytársaságot. Ezzel megkezdődött az aszfaltozott utak építése Magyarországon, melynek első darabja a mai Nádor utca 21. számon működő szálloda előtti járda volt. A hetvenes évek végére Popper Rt.-jének köszönhetően Pest számos fontos pontja, mint például a Vár, a Váci utca, Király utca aszfaltozott burkolatot kapott. 1876-ban azonban tőkehiány miatt változtatni kellett a társaság finanszírozásán, és a Magyar Asphalt Rt. névre átkeresztelt vállalkozásban az alapító Popper háttérbe vonult.³²

Sokirányú munkájáról 1931-ben maga így beszélt az *Ujság* hasábjain közölt interjújában: „Az ipar terén igen nagy szerepem volt. Én alapítottam meg a még ma is fennálló Magyar Aszfalt Társaság Rt.-t, a Kerámiai gyárat, az Acélárugyárat. Építettem azonkívül vicinális vasutakat, egyik vállalkozásom folyamszabályozási munkát végzett, az én íróasztalom mellől alakult meg a Budapesti Takarékpénztár is.”³³ Kossuth Lajos történelmi nevezetességű torinói könyvtárának hazamentése 1895-ben az ő érdeme volt.³⁴ És mindezek mellett életművének talán legismertebb és szívéhez is közel álló vállalkozása a telefonhírmondó működtetése volt. „Puskás Tivadar hosszú ideig Edison mellett dolgozott — fogalmazott Popper az 1931-es interjúban —, a világhírű feltalálónak telefontechnikusa volt. [...] Puskás feltalálta a telefonhírmondót és saját maga szervezte meg Budapesten az előfizetőket. [...] 1893 márciusában halt meg és testvérbátyjára, Albertre hagyta a találmányt. A telefonhírmondóval nem törődött a család, amelytől 1894-ben én vettem meg 180.000 forintért. Óriási összegeket fektettem bele. [...] Csakhamar nagy népszerűséget sikerült elérnünk vele és állandóan szaporodott az előfizetők száma. Emlékszem, hogy Blaha Lujzának két-háromszáz forint honoráriumot is fizettünk egy-egy alkalommal. Részvénytársaságot szerveztem, amelynek elnökségében benne voltak az akkori legnevesebb közéleti méltóságok is. [...] Volt egy szerkesztőségünk, amely összeállította

³¹ Idézi: GONDA 1980: 97.

³² BALOGH 1962: 454–455.

³³ Intimitások és emlékek Puskás Tivadarról és nagy találmányáról, a telefonhírmondóról. *Ujság*, 1931. február 7., 4.

³⁴ Meghalt a Telefon Hírmondó magyar apja 89 éves korában. *Amerikai Magyar Népszava*, 1938. július 16., 197.

a napi híryanagot, mintha csak egy napilap számára dolgozott volna. [...] A háború ugyan akadályozta a további fejlődést, de a háború után mégis 1200 kilométer volt a telefonhírmondó-vezeték hálózatának hossza. 1923-ban ajánlatot kaptam a Magyar Távirati Irodától. Először bérbe vette tőlem két évre, majd négyszáz millió koronáért eladtam az MTI-nek a telefonhírmondót, amelynek akkor már ötezer előfizetője volt.”³⁵ A telefonhírmondó nevével ellentétben nem csupán híreket közölt, hanem a közművelődésnek is teret adott: hangversenyeket, színházi előadásokat, irodalmi művekből felolvasásokat, hírességekkel — mint Jókai Mór, Rákosi Jenő, Apponyi Albert, Blaha Lujza — interjúkat közvetített. Tőzsdei hírek, sporthírek, lapszemle, sőt a rendszeres beszámolók a Parlamentben zajló eseményekről is a repertoár részét jelentették; az előfizetők angol, francia és olasz nyelvleckéket vehettek, de volt gyermekműsor is. Popper megvásárolt egy pontos idő jelzését lehetővé tevő rendszert, amit 1911-től épített ki Budapesten, napi hat alkalommal igazították a főváros különböző pontjain elhelyezett órákat a központban meghatározott pontos időhöz; 1924-ben közterületeken, különböző hivatalokban és gyárakban 196 főórāja és 655 mellékórāja volt a Telefonhírmondónak.

Puskás Tivadar találmánya és Popper István gazdasági vállalkozása Magyarországon több mint harminc esztendővel megelőzte a szórakozásnak azt a formáját, amely más országokban csak az első világháborút követően a rádiózással (a rádiót a háborúig csak táviratozásra használták) vált elérhetővé.

Popper István vállalkozó kedve az Eötvös utca 7. átalakításaiban is tükröződött. Az első nagyobb, az épület palota jellegét erősítő átépítések az ő idejében történtek. Ekkor alakult ki a ház és a telek mai alapterülete. A szimmetrikus homlokzatot feláldozva új bejáratot nyitattott, feltehetőleg azért, hogy automobilja számára biztosítsa a behajtást az udvarba. Felépíttette a főlépcsőhöz vezető lépcsőt, és az első emeleti belső szobákat is átrendezte; a korábban kisebb méretű helyiségeket, nagyobb reprezentatívabb terekké alakította át, lehetőséget teremtve a nagypolgári társasági életnek. Feltehetőleg Popper bízhatta meg 1910 táján Róth Miksát, a dualizmus korának neves művészt, *Császári és Királyi Udvari Üvegfestőt*, hogy az épület központi terébe üveglakot készítsen. Róth Miksa leginkább a Zeneakadémia, az Országház, a Gresham-palota, a szabadkai városháza falait díszítő szecessziós üveglakairól vált híressé, az Eötvös utcai bérpalotába klasszikus stílusban készült munkát tervezte, melyen Mária Teréziát a gyermek II. Józseffel, valamint az utolsó magyar származású nádorral, Batthyány Lajossal örökítette meg. Az alkotáson egy allegorikus nőalak a háromszínű magyar zászlót tarja a kezében, melynek használatát 1743-ban Mária Terézia tette kötelezővé, valamint egy kaszára támaszkodó térdeplő férfi is látható, amely ábrázolás valószínűsíthetően ugyancsak Mária Terézia intézkedésére, az 1767-ben kiadott jobbágyság helyzetét könnyítő úrbéri rendeletre utal. A képen, mint a magyar államiság szimbólumai, a Szent Korona, az országalma és a címer is megjelenik. A kompozíció szellemisége hűen tükrözi Oetl, Pozdech, Bobula, Popper, a ház történetével összefonódó személyiségek szemléletét, akik mindannyian a soknemzetiségű Monarchia olvasztótégelyében asszimilálódtak, a Monarchiához és Magyarországhoz hű polgárok, a modernizáció nyújtotta lehetőségekben társadalmi feladatot látó sikeres vállalkozók.

A Popper család 1912-ben megvált az Eötvös utcai ingatlantól, és Kemény Kálmán bárónak, a főrendiház alelnökének és feleségének, Bánffy Polyxénának adták el, ezzel az adásvétel-

| ³⁵ Uo.

lel a polgári tulajdonosok sorába beléptek az arisztokraták is. Talán a magyar politikai elitben befolyásos Kemény család színre lépésével hozható összefüggésbe az a városi legenda, miszerint e ház lakója lett volna a neves közlekedési miniszter Baross Gábor, vagy éppen Teleki Pál miniszterelnök, e feltevések azonban tévedésen alapulnak.³⁶ Az arisztokrata milióból érkező tulajdonosok Eötvös utcai tevékenységéről nem sokat tudunk. Nem rendelkezünk forrással arról sem, hogy milyen fejlesztéseket, átalakításokat hajtottak végre az épületen. Azt viszont tudjuk, hogy 1917–18-ban e falak között élt a kamasz Kemény János, Kemény Kálmán unokaöccsének fia, akinek az 1920-as években marosvécsi kastélya az erdélyi irodalom fontos központja, ő maga pedig szervezője és mecénása az *Erdélyi Helikon* című folyóiratnak. Hogy ezt a szerepkört betölthette, elsősorban annak köszönhető, hogy a gyermektelen Kemény Kálmán és felesége rá hagyományozták a vécsi birtokot.³⁷ János visszaemlékezése érdekes jellemzést ad a bérpalota egykori tulajdonosairól. „Pólika néni kedve, akarata határozta meg a várbeliek mindenkori magatartását, hangulatát. Mellette a magas, jó megjelenésű férje, a főrendiházi tag elvesztette jelentőségét, nem volt ő más, mint dekoráció. [...] Néhány évvel később Ákos bácsi³⁸ azzal a hírrel állított be hozzánk, hogy Kálmán bácsi — Pólika néni akaratának megfelelően — most már véglegesen és visszatarthatatlanul engem jelölt ki a vécsi vár és vagyon másodörökösévé.”³⁹ Kemény János pedig — akiről Dsida Jenő e sorokat írta: „Báró ugyan, de abba hagyta régen...” — fontosnak tartotta kijelenteni: „...az volt a szándékom, hogy a rám hagyott vagyont a kultúra és művelődés céljaira fogom fordítani.”⁴⁰

Kemény Kálmán 1918-as halálát követően, 1922-ben a bérpalotát az örökösök, Polyxéna és Kemény Ákos országgyűlési képviselő, a Magyar—Angol Bank igazgatójának, báró Dobay Aurélnak (1871–1946) és feleségének adták el. „Hosszú évek óta vezeti egy direktor az Angol-Magyar Bank ipari vállalatait. [...] Tíz éve lesz ennek nemsokára és ma a százezrekből milliárdok lettek, a pár gyárból annyi hatalmas vállalat, hogy az évi jelentés hosszú oldalakon tudja csak felsorolni őket. Ezek mind a Dobay vállalatai, ezek az ő gyermekei, az ő idegeit, türelmét, koncepcióját, hűségét és szívósságát szivattyúzták magukba”⁴¹ — olvasható az 1922-ben megjelent *A pénz urai. Indiszkkrét arcképek a magyar pénzvilágból* című munkában. Feltehetőleg hozzá fűződnek az épületben végrehajtott utolsó nagy átalakítások, amelyek a palota-jelleget tovább erősítették, így többek között a nevéhez kötik a lift kialakítását. A Dobay család tulajdonlásával zárult le az Eötvös utca 7. „polgári korszaka”, ugyanis 1939 tavaszán az épület a magyar állam tulajdonába került.

A belügyi korszak

„A főkapitányság útlevélosztálya holnap délelőtt a gróf Vigyázó Ferenc-utcai helyiségéből átköltözik az Eötvös-utca 7. sz. alatt lévő új épületébe. Az útlevélosztály eddigi hivatali helyiségei alkalmatlanok voltak az ügyek gyors lebonyolítására és az új intézkedés a közönség érdekét

³⁶ PETRO 2009b: 53.

³⁷ NÉMETH 2020: 20.

³⁸ Kemény Ákos br. (1866–1922), országgyűlési képviselő, Kemény János nagybátyja.

³⁹ NÉMETH 2020: 20.

⁴⁰ NÉMETH 2020: 20.

⁴¹ KOSA 1922: 11–12.

szolgálja. A Kivándorlási Alap nemrégiben megvásárolta az Eötvös utcai házat, ahol hetek óta folytak az átalakítási munkálatok. [...] A költözködést két nap alatt lebonyolítják és az új helyiségben pénteken, június 30-ikán az eddigi tervek szerint már meg fog kezdődni a rendes munka⁴² — adta hírül a *8 Órai Ujság* 1939. június 28-i száma. E tulajdonosváltással az épület a Belügyminisztérium kezelésébe került, és csaknem 60 évig maradt is a felügyeletében. Budapest ostromáig itt rendezkedett be a budapesti főkapitányság útlevélosztálya, ahol az Európába és a tengerentúlra érvényes okiratokat adták ki.⁴³ Magyarország hadba lépését követően megcsappant az útlevel ügyében intézkedők száma, így a lakásügyi osztály is helyet kapott az épületben, de működött itt postahivatal is, s néhány lakásban továbbra is bérlők laktak.⁴⁴

A háború vége megint új korszakot hozott az épület történetében. Háy Éva emlékirataiban találhatjuk nyomát az Eötvös utca 7. ostrom utáni első napjainak: „Közvetlenül a felszabadulás után, amikor még szó sem lehetett kulturális tevékenységről, néhány hónapig egyik vezetője voltam a Péter illegalitásbeli csoportjából alakult politikai rendőrség egyik részlegének, amely »Panaszfelvevőiroda a nyilas bűntettek felderítésére« néven működött az Eötvös utca 7-ben. Februárban, amikor még csak kevés szobának volt beüvegezett ablaka, szobámat két elvtársal osztottam meg: Kádár Jánossal és Fehér Lajossal. Tizenkét órás munkánk ellenértékéért napi fizetésünk egy fél kiló kenyér volt.»⁴⁵

1945 elején az ostrom alatt erősen megrongálódott, de lakhatásra alkalmas állapotban maradt bérpalotába a budapesti főkapitányság *Politikai Rendészeti Osztály* (PRO) vezetőjévé kinevezett Péter Gábor és csoportja költözött. A PRO a Tisza Kálmán, később Köztársaság téri központban is székelte mintegy hatvan munkatárssal, itt — ahogy Háy Éva visszaemlékezésében is olvasható — a nyilas bűntettek felderítését segítő *Panaszfelvevőiroda* működött, valamint folytatva az 1945 előtti gyakorlatot, az útlevélosztály is — most már a Politikai Rendészeti Osztály felügyelte alatt — az Eötvös utcában rendezkedett be.⁴⁶ Péter Gábor székhelyét azonban hamarosan az egykori Hűség Házába, az Andrassy út 60-ba tette át, melyet a politikai rendőrség vezetéséért folytatott pozícióharcban stratégiaileg biztosabb helyszínnek látott.⁴⁷ E küzdelemről Tímár István, a Debrecenben székelő Ideiglenes Kormány felhatalmazásával érkező rivális csoport tagja így emlékezett: „Január 29-én reggel indultunk el szovjet teherautókon Pestre. [...] Másnap reggel [...] az Eötvös utcában működő rendőrkapitányságra indítottak bennünket. A csoportot ekkor is Tömpe András vezette, akiről úgy tudtuk, hogy a politikai rendőrség vezetője lesz. Az Eötvös utcai épület udvarán arra lettem figyelmes, hogy Tömpe, aki igen magas ember volt, egy hozzá képest rendkívül alacsony termetű emberrel hangosan vitatkozik. Pár perc múlva megtudtam, hogy ez az alacsony ember Péter Gábor, aki azt kiáltozta, hogy ennek a debreceni csoportnak itt semmi keresnivalója nincs, őt a Budapesti Nemzeti Bizottság bízta meg a politikai rendőrség megszervezésével. [...] Tömpe nyugodt hangon vitatkozott velem, és Péter Gábor végül is hajlandó volt hozzájárulni, hogy mi is részt

⁴² Útlevélosztály — Eötvös-utca 7. *8 Órai Ujság*, 1939. június 28., 3.

⁴³ Az magyar úti okmányok történetét részletesen lásd BENCSIK 2003.

⁴⁴ Útlevel-gondok. *Nemzeti Ujság*, 1942. július 8., 7.

⁴⁵ HÁY 2000: 32–33.

⁴⁶ KRAHULCSÁN 2013: 350.

⁴⁷ MÜLLER 2017: 106–107.

vegyünk az Andrássy út 60. alatt lévő, addig a nyilasok által Hűség Házának nevezett épület kítakarításában, mert ez lesz a politikai rendőrség székhelye.”⁴⁸

Az Eötvös utcai épület valóban nem volt ideális egy megtorló szervezet székházának, méreteit tekintve és infrastrukturálisan sem volt megfelelő, de a rabok elhelyezése is megoldatlan volt, hiszen itt — az Andrássy út 60-nal ellentétben — csak légópince állt rendelkezésre. A politikai rendőrség keretei között működő *Panaszfelvevőiroda* Péterék átköltözése után még októberig, amikor a Csengery utca 41. szám alá tette át a székhelyét, az Eötvös utcai épületben maradt. Rendszeresen lehetett olvasni az újságok felhívás rovataiban, hogy a nyilasok és háborús bűnösök elleni bűnügyekben a *Panaszfelvevőiroda* várja a feljelentőket: „Akik Császár József törm., a bori munkaszolgálatos keret tagja által elkövetett bűncselekményekről adatokat tudnak, [...] jelentkezzenek a Politikai Rendőrség panaszfelvevő irodájában, Eötvös-u. 7. sz. alatt”⁴⁹ — olvasható a *Szabadság* című lap 1945. július 22-i számában. Nemcsak tanúkat és feljelentést tevőket fogadtak az épületben, de számosan ide kaptak idézést, és az Andrássy út 60.-ból is hoztak át letartóztatottakat kihallgatásra.

A háború után a Schneider-villa befogadott egy, a politikai rendőrségtől szervezetileg független, bár vele szoros együttműködésben működő intézményt: a *Magyar Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Irodát*. „A háború befejezésével, valamint a külföldi és tengeren túli államokkal való diplomáciai kapcsolatok felvétele után az iroda újból megkezdte működését. [...] A háború forrágata a védő irodát is kiűzte régi helyiségeiből, s kénytelen volt Eötvös u. 7. sz. alá költözni”⁵⁰ — adja hírül a *Dunántúli Népszava* 1945. szeptember 2-i száma. Az irodát 1921-ben a *Magyar Kivándorlási Tanács* hívta életre a belügyminisztérium ellenőrzése alatt álló autonóm társadalmi szervezetként. A hivatalos meghatározás szerint „célja a ki- és visszavándorlóknak minden irányban tájékoztatása, erkölcsi és anyagi érdekeinek megóvása, külföldön élő hozzátartozók kutatása”.⁵¹ A kormány a háború végéig a Fiumei út 4. szám alatt működő iroda segítségével kívánta a tömeges kivándorlást koordinálni, a visszavándorlást könnyebbé tenni, valamint a kinti magyarok érdekképviseletét ellátni.⁵² A háború után megtartotta nevét, és továbbra is a belügyminisztérium felügyelete alatt folytatta munkáját. Többek között a PRO-val együttműködve a hazatért háborús menekültek és elhurcoltak számbavételét végezte,⁵³ de a magyar újságokban megjelent hirdetések tanúsága szerint külföldi hozzátartozók felkutatásában is segítséget nyújtott,⁵⁴ valamint az emigrációban élőkkel is igyekezett felvenni a kapcsolatot. Az emigrációs lapokban megjelentetett közleményekben tette közzé, hogy „az iroda [...] VI. Eötvös-u. 7. sz. alatt folytatja munkásságát a külföldre szakadt magyarok szolgálatában. Fenntartja a külföldre szakadt magyaroknak a szülőhazával való szellemi és gazdasági kapcsolatát s érdekeiket idehaza megvédi távollétükben is. Minden honfitársunknak tanáccsal és tettel kíván segítségére lenni.”⁵⁵ Külföldön élő magyarok részére felajánlotta, hogy

⁴⁸ Idézi: ZINNER—RÓNA 1986: 85.

⁴⁹ Felhívások. *Szabadság*, 1945. július 22., 6.

⁵⁰ Hirdetmény. *Dunántúli Népszava*, 1945. szeptember 2., 7.

⁵¹ *Dunántúli Népszava*, 1945. szeptember 2., 7.

⁵² Békessy Imre: Kivándorlás. *Ujság*, 1938. június 5., 11.

⁵³ DUNAI 2010: 70.

⁵⁴ Lásd pl. Amerikai hozzátartozók kutatása. Hirdetmény. *Makói Népujság*, 1946. február 10., 3.

⁵⁵ Újból megkezdte működését Budapesten a Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda. *Dél-Amerikai Magyarország*, 1947. dec. 24., 10.

díjtalanul segít az „óházában” élő rokonok felkutatásában, okmányok beszerzésében, Magyarországon hagyatéki és más peren kívüli eljárások lebonyolításában.⁵⁶ Az Iroda három évig végezte ezt a munkát az Eötvös utcában, amíg június 15-én jogutód nélkül be nem szüntette a működését.⁵⁷

A háború utáni beköltözők közül az útlevélosztály maradt legtovább az épületben: 1957-ig. Ez idő alatt, még ha székházat nem is váltott, de számos szervezeti átalakuláson ment keresztül. 1945 októberében a politikai rendőrség egységes, központi szerveként létrehozták Péter Gábor irányítása alatt működő *Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályát* (ÁVO), és ebbe a PRO-t is beolvasztották,⁵⁸ az útlevelek ügyének felügyeletét pedig a politikai rendőrségtől átutalták a budapesti rendőrfőkapitány hatáskörébe.⁵⁹ Az Eötvös utcában székelő osztály innentől *Budapesti Főkapitányság Útlevel Alosztálya* néven működött tovább, az államvédelmi szervtől szervezetileg ugyan elkülönülten, de azzal szoros együttműködésben. Az Alosztály ugyanis köteles volt minden útlevél-kérelmező nevét az ÁVO titkos nyilvántartásába megküldeni, és az engedélyezés is az államvédelem döntésén múlt. 1948 szeptemberében a szervezeti különállást ismét megszüntették, és az útlevélrészleget az újabb átszervezés eredményeképpen létrejött *Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságába* (BM ÁVH) olvasztották. Az ötvenes évek elején a budapesti lakosoknak vagy hivatalos ügyben utazóknak, ha útlevelet igényeltek, az Eötvös 7. szám alatt, az ÁVH szerveként működő Útlevel Alosztályhoz kellett fordulniuk, de a vidéki kérelmek is ide futottak be, és az államvédelem által végzett körültekintő vizsgálat után döntöttek a kérelmek sorsáról.⁶⁰ Mindehhez azonban hozzá kell fűzni, hogy ebben a korszakban a külföldi utazások lehetősége végtelenül korlátozott volt, utazni szinte csak hivatalos okból lehetett, magáncélból útlevelet kapni kivételes kiváltságnak számított, és nemcsak a nyugati országokba, de a szocialista blokk baráti országaiba is, akik ugyancsak vízumhoz kötötték a beutazást.⁶¹

A következő fordulatot az 1956-os forradalom leverését követő időszak hozta el, amikor a politikai rendőrség szervezeti struktúráját ismét átalakították, és ez érintette az Útlevel Alosztályt is, amely ismételen kiszabadult az államvédelmi szervek intézményi struktúrájából. 1957 áprilisától ugyanis az útlevélosztályt a belügyminiszter közvetlen alárendeltségébe utalták, és a BM központi szervévé szervezték át. Ez a változtatás azonban már azzal is együtt járt, hogy tizenkét év után az útlevélügyért felelős intézmény kiköltözött az Eötvös utcai bérpalotából.⁶²

A „belügyi korszak” utolsó fejezete az Eötvös utca 7. történetét a magyar sporttörténettel kapcsolja össze. 1957. május 31-én ugyanis a Belügyminisztérium Sportosztálya és a BM sportegyesülete, az Újpesti Dózsa, az *Újpesti Torna Egyesület* (UTE) foglalta el a villát. Innentől „Dózsa-székház” néven emlegetett épület emeletén irodákat, klubhelyiséget rendeztek be, az alsó szinten éttermet nyitottak, és a régi bérlakásokat sportolók és küldöttségek elszállásolásá-

⁵⁶ Figyelő. *Amerikai Magyar Rádió Ujság*, 1947. május. 8.

⁵⁷ RÉVÉSZ 2012: 18.

⁵⁸ MÜLLER 2012: 10–22.

⁵⁹ KRAHULCSÁN 2013: 351.

⁶⁰ KRAHULCSÁN 2013: 355.

⁶¹ BENCSEK 2002: 40.

⁶² KRAHULCSÁN 2013: 359.

ra alkalmas szobákká alakították.⁶³ „Budapest, VI. kerület, Eötvös utca 7. Az Újpesti Dózsa székhaza. Rendszerint itt gyülekeznek, innen indulnak vidéki, külföldi versenyekre, mérkőzéseikre az újpesti sportolók. És ami ennél fontosabb: ebből a házból irányítják az egyesület 16 szakosztályát, a sportklub sokágú munkáját. Az első emeleti folyosót serlegekkel, érmekkel telt vitrinek, nagyméretű fotók, tablók díszítik. Az elnök hangulatosan berendezett irodájába is jutott néhány az impozáns serlegek, trófeák közül: már önmaguk arra hangolják a látogatót, hogy mielőbb és minél alaposabban meggyőződjön az egyesület sikereiről, a szakosztályok eredményeiről”⁶⁴ — foglalta össze benyomásait Danyi József újságíró, amikor 1980-ban látogatást tett a székházban, hogy interjút készítsen Hólya Istvánnal, a Dózsa elnökével. És amikor a rajongók Darnyi Tamás olimpiai bajnok úszó címét szerették volna megtudni, a sajtó így válaszolt: „Nos a cím: 1067 Eötvös utca 7.”⁶⁵ Az egyesület 1988-ig székel a Schneider-villában, amikor az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának jogelődje, a Történeti Hivatal vette birtokba a házat.

A levéltárat 1996-ban hívták életre, hogy az 1945 és 1990 között az államvédelmi-állambiztonsági szervek által keletkeztetett dokumentumokat őrizze, feldolgozza és kutathatóvá tegye. Tolnay Lajos Ybl-díjas építész állította helyre a rendkívül leromlott állapotban lévő épületet. A háború utáni magyar történelem fontos dokumentumait őrző levéltár a kutatók és ügyfelek előtt 1999 májusában nyílt meg, az 2003-as törvénymódosítás óta pedig szaklevéltárként működik, és viseli az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára nevet.

From the Yeast Factory to the Archive: The History of the Schneider Palace

Today, the Historical Archive of the State Security operates in the building located at 7 Eötvös utca, which preserves and handles the documents of the former State Security Organizations, dating from the period between 21 December 1944, and 14 February 1990. However, the building came into contact with the political police not only indirectly, through the preserving of documents, but also in a much more direct way, as the Political Police Department operated here for a short time immediately after the war. The history of the building dates back much further, to the *Fin de siècle* period. The building permit for the palace in Terézváros was issued in 1878, and its 146-year history from the era of Dual Monarchy gives an exciting picture of Hungary's history and social life. The study aims to provide insight into the historical changes reflected in the fate of the architect, the owners and the palace itself.

⁶³ Ipacs Lászlóné Magyarkúti Éva szóbeli közlése, az UTE kajakozója, 1966-tól UTE Eötvös utcai székházának munkatársa.

⁶⁴ DANYI 1980: 14.

⁶⁵ Olvasóink kérdezik — szakemberek válaszolnak. *Határőr*, 1988. december 9., 15.

Felhasznált irodalom

BALOGH Lajos

1962 100 éves a magyar aszfaltútépítés. *Mélyépítéstudományi Szemle*. 11. évf. 10. szám, 454–457.

BENCSIK Péter

2003 *A magyar úti okmányok története 1867–1945*. Budapest: Tipico.

2002 Útiokmányok, utazási lehetőségek és határforgalom a 20. századi Magyarországon. *Regio — Kisebbség, politika, társadalom*. 13. évf. 2. szám, 31–50.

BENCZE Géza

2002 *Az Oetl-féle vasöntöde története*. Budapest: Országos Műszaki Múzeum.

DANYI József

1980 Célunk: helytállni a moszkvai olimpián. Interjú Hólya Istvánnal, az Újpesti Dózsa elnökével. *Határőr*, 1980. január 11., 14.

D. I.

1904 Bobula János. *Művészet*. 3. évf. 1. szám, 29–32.

DUNAI Andrea

2010 Élet a galutban. Magyar-zsidó „hontalanok” (Displaced Persons) a nyugati megszállás övezetében. *Múlt és jövő*. 21. évf. 2. szám, 58–82.

GONDA György

1980 Szécsény környéki tervezett és megépített vasút. *Szécsényi Honismereti Híradó*. 3. évf. 1. szám, 92–104.

GYIVICSÁN Anna

1998 Egy szlovák—magyar megbékélési tervezet 1850-ből. *Magyar Szemle*. 7. évf. 9–10. szám, 42–51.

HÁY Éva

2000 *A barikád mindkét oldalán*. Budapest: Osiris.

JÁVOR Ágnes — LOTHINGER Miklós (szerk.)

1996 *Terézvárosi történetek*. Budapest: Terma.

KOSA Miklós

1922 *A pénz urai. Indiszkrét arcképek a magyar pénzvilágból*. Budapest: Globus Nyomdai Műintézet.

KRAHULCSÁN Zsolt

2013 A BM KEOKH és útleveél osztály. In CSEH Gergő Bendegúz — OKVÁTH Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Budapest: ÁBTL — L'Harmattan, 349–379.

LOSONCZY TÓTH Árpád

2021 Tanárky Gedeon és 1838. évi pesti árvízi naplója. *Honismeret*. 49. évf. 5. szám, 36–48.

MÜLLER Rolf

2017 *Az erőszak neve: Péter Gábor*. Budapest: Jaffa.

2012 *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest: Jaffa.

NÉMETH János

2020 Kemény János és a Helikon szép, rögös útja. *Hazanéző*. 31. évf. 1–2. szám, 20–21.

PETRO, Ladislav

2009a Ján Nepomuk Bobula (1844–1903) élete és munkássága. In UŐ (szerk.): *Ján Nepomuk Bobula (1844–1903) élete és munkássága*. Budapest: Terézvárosi Szlovák Önkormányzat, 7–25.

2009b Schneider-palota. In UŐ (szerk.): *Ján Nepomuk Bobula (1844–1903) élete és munkássága*. Budapest: Terézvárosi Szlovák Önkormányzat, 51–53.

RÉVÉSZ Béla

2012 Hírek, álhírek, rémhírek a késő-kommunista időszakról. *Új Magyar Szó*, 2012. június 19., 18–19.

SEBŐKNÉ Zalka Ilona

2007 A Rátkai Márton Klub története. In SLÉZIA Gabriella (szerk.): *A közművelődés háza Budapesten*. Budapest: Budapesti Művelődési Központ, 137–210.

VADAS Ferenc

2004 Az Eötvös utcai épület története I. In GYARMATI György (szerk.): *Az átmenet évkönyve 2003*. Budapest: ÁBTL, 339–369.

VARSÁNYI Erika

1999 *Terézváros*. Budapest: CEBA.

WLACHOVSKY, Karol

2009 A dovallói parasztháztól a pesti palotáig. In PETRO, Ladislav (szerk.): *Ján Nepomuk Bobula (1844–1903) élete és munkássága*. Budapest: Terézvárosi Szlovák Önkormányzat, 26–34.

ZINNER Tibor — RÓNA Péter

1986 *Szálasiék bilincsbén. A Hűség Házától az Andrássy út 60-ig*. I. Budapest: Lapkiadó Vállalat.

Sajtóforrások

Amerikai hozzátartozók kutatása. Hirdetmény. *Makói Népujság*, 1946. február 10., 3.

Békessy Imre: Kivándorlás. *Ujság*, 1938. június 5., 11.

Bobula János. *Gazdasági Mérnök*, 1887. január 16., 21–23.

Dr. Deutsch Ernő főorvos: Popper István kormányfőtanácsos. *Egyenlőség*, 1933. december 16., 18.

- Felhívások. *Szabadság*, 1945. július 22., 6.
- Figyelő. *Amerikai Magyar Rádió Ujság*, 1947. május. 8.
- Intimitások és emlékek Puskás Tivadarról és nagy találmányáról, a telefonhírmondóról. *Ujság*, 1931. február 7., 4.
- Halálozások. *Vasárnapi Újság*, 1878. június 23., 417.
- Hirdetmény. *Dunántúli Népszava*, 1945. szeptember 2., 7.
- Meghalt a Telefon Hírmondómagyar apja 89 éves korában. *Amerikai Magyar Népszava*, 1938. július 16., 197.
- Olvasóink kérdezik — szakemberek válaszolnak. *Határőr*, 1988. december 9., 15
- Újból megkezdte működését Budapesten a Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda. *Dél-Amerikai Magyarság*, 1947. dec. 24., 10.
- Útlel-gondok. *Nemzeti Ujság*, 1942. július 8., 7.
- Útlevélosztály — Eötvös-utca 7. 8 *Órai Ujság*, 1939. június 28., 3.
- Terézváros. *Ujság*. 1928. május 27., 33–42.